

PREDSTAVITEV ZBIRNEGA REGISTRA KULTURNE DEDIŠČINE IN ETNOLOŠKE DEDIŠČINE V NJEM

Zbirni register dediščine (ZRD) je uradna zbirka podatkov, v katero vpisujemo posamezne enote nepremične kulturne dediščine na območju Republike Slovenije ne glede na njihovo vrsto, tip, obseg, lastništvo ali varstveni status. Osnovni namen vodenja ZRD je določitev evidenčne številke dediščine (EŠD), ki identificira posamezno enoto kulturne dediščine. EŠD uporabljamo v različnih strokovnih in upravnih postopkih, povezanih z varstvom kulturne dediščine, hkrati pa je tudi povezovalni element za potrebe dokumentacije dediščine in pri razvoju informacijskega sistema kulturne dediščine.

ZRD vodi Uprava RS za kulturno dediščino v sodelovanju s pristojnimi območnimi enotami Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Zakonsko podlago ZRD zagotavlja Pravilnik o vodenju zbirnega registra kulturne in naravne dediščine (Ur. list RS, št. 26/95), ki:

- določa obseg podatkov, s katerimi je enota kulturne dediščine opisana v ZRD (glej sliko 1),

- opredeljuje način in postopek vzdrževanja ZRD (vrste dokumentov/obrazcev, ki jih uporabljamo za vzdrževanje registra, način posredovanja podatkov v obliki elektronskega obrazca, vodenje arhiva ZRD, ...) in
- uvaja obvezno sklicevanje na EŠD za vse upravne organe in strokovne službe, ki se v okviru svojega delokroga vključujejo v sistem varstva kulturne dediščine.

ZRD je usklajen s priporočilom Core Data Indexa, ki ga je sprejel Svet Evrope v letih 1995 in 1998, s katerim so določeni minimalni podatki za dokumentiranje arhitekturne in arheološke dediščine (glej seznam literature in virov).

Postopek vpisa v ZRD

Predloge za vpis v ZRD praviloma pripravljajo konservatorji na območnih enotah Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Pakete predlogov pošiljajo v pisni in elektronski obliki območne enote Upravi, kjer predloge pregledamo in preverimo. Na osnovi predloga za vpis pripravimo sklep o vpisu enote v ZRD in jo formalno vpišemo. Enak postopek velja tudi za spremembo vpisa ali izpis. Po končanem postopku Uprava posreduje območnim enotam podatke v pisni in elektronski obliki. Tako tvorimo enotno bazo podatkov, ki je dostopna tako na Upravi kot tudi na območnih enotah.

Pri pripravi opisov posameznih enot uporabljamo navodila za pripravo predlogov za vpis v ZRD, ki podrobno opisujejo vsebino posameznih polj opisa enote (glej seznam literature in virov). Navodila tekoče dopolnjujemo, vzporedno z vpisovanjem novih enot v ZRD pa tvorimo tudi geslovnik tipoloških gesel z opisi.

Stanje podatkov ZRD

Sistem ZRD smo začeli razvijati leta 1992. V obdobju do junija 1996 je bila na Upravi vzpostavljena t. i. eksperimentalna verzija, v kateri so bile v ZRD sistematično evidentirane naslednje skupine kulturne dediščine: enote pomembnejše kulturne dediščine (tudi formalno vpisane s sklepom o vpisu), cerkve in razglašeni kulturni spomeniki.

Od tedaj na podlagi predlogov pristojnih območnih enot pospešeno vpisujemo posamezne enote kulturne dediščine. V prvi fazi je vpis potekal predvsem za enote, ki so z občinskimi ali državnimi predpisi razglašene za kulturni spomenik, v zadnjem času pa tudi za enote, ki so vključene v strokovne podlage (zasnove) za občinske prostorske plane.

Tako smo doslej v ZRD formalno vpisali 8895 enot kulturne dediščine, več kot 2500 enot pa je v zadnji fazi postopka vpisa in bodo predvidoma vpisane do konca leta. Poleg teh čaka za vpis še precej predlogov, ki so jih poslali regionalni zavodi – 2886 predlogov smo že začeli

obdelovati (enote smo evidentirali v ZRD in so vključene v tabelo 1), za preostalih 1864 predlogov pa se obdelava predloga sploh še ni začela. Podrobnejši pregled stanja o vpisu v ZRD kaže *tabela 1*.

	razglašeni kulturni spomeniki	druga dediščina	skupaj
vpisane enote	6076	2819	8895
enote v postopku vpisa	989	1564	2553
druge evidentirane enote	500	2386	2886
skupaj	7565	6769	14334

Tabela 1: Stanje podatkovne baze ZRD (na dan 10.8.2001)

Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo
Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino
ZBIRNI REGISTER DEDIŠČINE
Plečnikov trg 2, Ljubljana

Obr.ZRD.2

Št. predloga: _____
Datum: _____

Na podlagi 7. člena pravilnika o vodenju zbirnega registra kulturne in naravne dediščine (Uradni list RS, št. 26/95) se vloga naslednji

PREDLOG ZA VPIS V ZRD

I. PREDLAGATELJ

Ime in naslov: _____

Vrsta: /_/ _____

II. VRSTA PREDLOGA: /_/ _____

III. OPIS ENOTE KULTURNE IN NARAVNE DEDIŠČINE

1. Identifikacija

Evidenčna številka dediščine: = _____

Ime enote: _____

Sinonimi imena enote: _____

2. Opis enote KND

Šifra vrste dediščine: _____

Šifra tipa enote: /_/ _____

Šifra obsega enote: /_/ _____

Tipološka gesla enote: _____

Tekstualni opis enote: _____

3. Lokacija enote KND

Šifra naselja: /_/ _____

G-K koordinate centroida enote

Y: _____ X: _____ Z: _____ m

Razdalja do naselja: _____ m

Ocena površine zemljišča enote: _____ ha

Sklic na karto: _____

Šifra TTN5: /_/ _____

Šifra TK25: /_/ _____

Tekstualni opis lokacije: _____

4. Povezava z drugimi enotami

Sklic na predhodno enoto: /_____ / _____

5. Pristojnosti

Strokovna področja: _____

Zavod: /_/ _____

6. Varstveni status

Vrsta statusa: /_/ _____

Od dne: _____

Do dne: _____

Akt razglasitve: _____

7. Opombe

Razlog vpisa/spremembe/izpisa: /_/ _____

Natančnost centroida: /_/ _____

Dodatne opombe: _____

IV. OBRAZLOŽITEV PREDLOGA

V. PRILOGE

VI. DOSTAVLJENO

Upravi Republike Slovenije za kulturno dediščino ta predlog JE/NI dostavljen tudi na elektronskem obrazcu.

VII. PODPISNIKI PREDLOGA

Predlagatelj jamči, da so podatki resnični in pridobljeni na legalen način. V primeru, da je predlagatelj zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, ta jamči tudi za strokovno pravilnost podatkov.

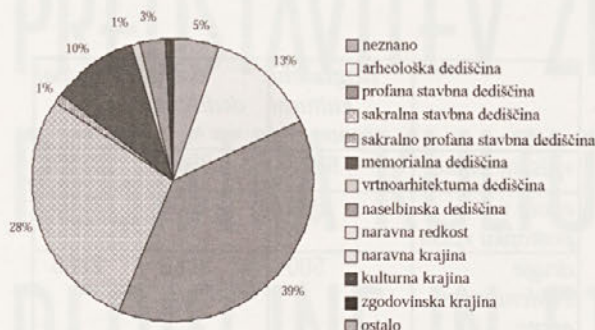
Odgovorni konservator: _____

Žig: _____

Predlog pripravil: _____

Predlagatelj: _____

Osnovno tipološko razvrstitev enot dediščine v ZRD določajo vnaprej določene skupine – tipi dediščine. Slika 2 prikazuje različne tipe dediščine iz ZRD in njihov delež glede na trenutno stanje podatkov.

Slika 2: Tipi dediščine v ZRD¹

Etnološka dediščina v ZRD

Podatki ZRD odražajo interdisciplinarnost konservatorske stroke – pri celostni obravnavi in varovanju posamezne enote kulturne dediščine praviloma sodelujejo strokovnjaki različnih matičnih strok (umetnostni zgodovinarji, etnologi, zgodovinarji, arheologi, arhitekti, krajinski arhitekti, ...). Zato v polje 'strokovna področja' po pretežnosti naštejemo vsa strokovna področja, ki sodelujejo pri varovanju posamezne enote dediščine.

Število enot z lastnostmi etnološke dediščine v ZRD lahko določimo na podlagi analize strokovnih področij, ki jo prikazuje tabela 2. V ZRD je trenutno vpisanih 2814 enot, ki imajo med drugim tudi lastnosti etnološke dediščine, kar predstavlja približno 30% (tj. 8895 enot dediščine).

strokovno področje	število enot v ZRD	delež glede na vse vpisane enote
nastopa samo etnologija	1676	18.8%
etnologija nastopa skupaj z drugimi strokovnimi področji	1138	12.8%
skupaj	2814	31.6%

Tabela 2: Dediščina z lastnostmi etnološke dediščine v ZRD

Etnološka dediščina je po tipologiji, ki jo uporabljamo v ZRD, predvsem stavbna ali naselbinska – skoraj 90% vse dediščine z lastnostmi etnološke dediščine je stavbne, nekaj več kot 8% pa naselbinske. Podrobnejšo tipologijo etnološke dediščine v ZRD ponazarja tabela 3, ki prikazuje vse tipe dediščine, pri katerih nastopa strokovno področje etnologija.

V polje 'tipološka gesla' v ZRD vpisujemo gesla, ki praviloma opredeljujejo osnovno funkcijo enote. Vsako enoto lahko opišemo z enim ali več tipološkimi gesli. Tabela 4 prikazuje najpogostejše uporabljena tipološka gesla pri enotah, ki imajo lastnosti etnološke dediščine.

Tako kot pri ostali dediščini smo tudi pri etnološki najprej začeli vpisovati razglašene kulturne spomenike,

tip dediščine	število enot	delež glede na vso etnološko dediščino
profana stavbna dediščina	2029	72,1%
sakralna stavbna dediščina	452	16,1%
naselbinska dediščina	229	8,1%
sakralno profana stavbna dediščina	41	1,5%
memorialna dediščina	29	1,0%
kulturna krajina	27	1,0%
ostalo	4	0,1%
arheološka dediščina	2	0,1%
zgodovinska krajina	1	0,0%
skupaj	2814	100,0%

Tabela 3: Tipi dediščine z lastnostmi etnološke dediščine v ZRD

tipološko geslo	frekvenca pojavljanja
domačija	531
hiša	447
kmečka hiša	291
kašča	237
znamenje	203
gospodarsko poslopje	200
kapelica	196
hlev	159
toplar	129
vas	110
slošno znamenje	85
mlin	76
gostilna	73
kozolec	67
vrhkletna hiša	65
vodnjak	55
zidanica	54
svinjak	53

Tabela 4: Najpogostejše uporabljena tipološka gesla v ZRD pri dediščini z lastnostmi etnološke dediščine

zdaj pa nadaljujemo z vpisovanjem ostale etnološke dediščine. Glavni problemi, ki se pojavljajo pri vpisovanju etnološke dediščine, so podobni, kot pri ostali dediščini:

- formalizacija strokovnih kriterijev za vpis enote dediščine v ZRD,
- določitev/opredelitev enote dediščine in njenega območja (kaj je enota dediščine; ali bomo enoto, npr. domačijo, vpisali kot celoto oziroma posebej posamezne objekte),
- celostna obravnava enote dediščine pri pripravi predloga za vpis v ZRD (nujno je sodelovanje konservatorjev različnih matičnih strok);
- poenotenje opisov in uporabljene terminologije ter

¹ Ker smo sistem ZRD razvili še pred ločitvijo sektorjev za varstvo kulturne in naravne dediščine, v ZRD nastopajo tudi tipi naravne dediščine, ki pa je v ZRD ne vpisujemo.

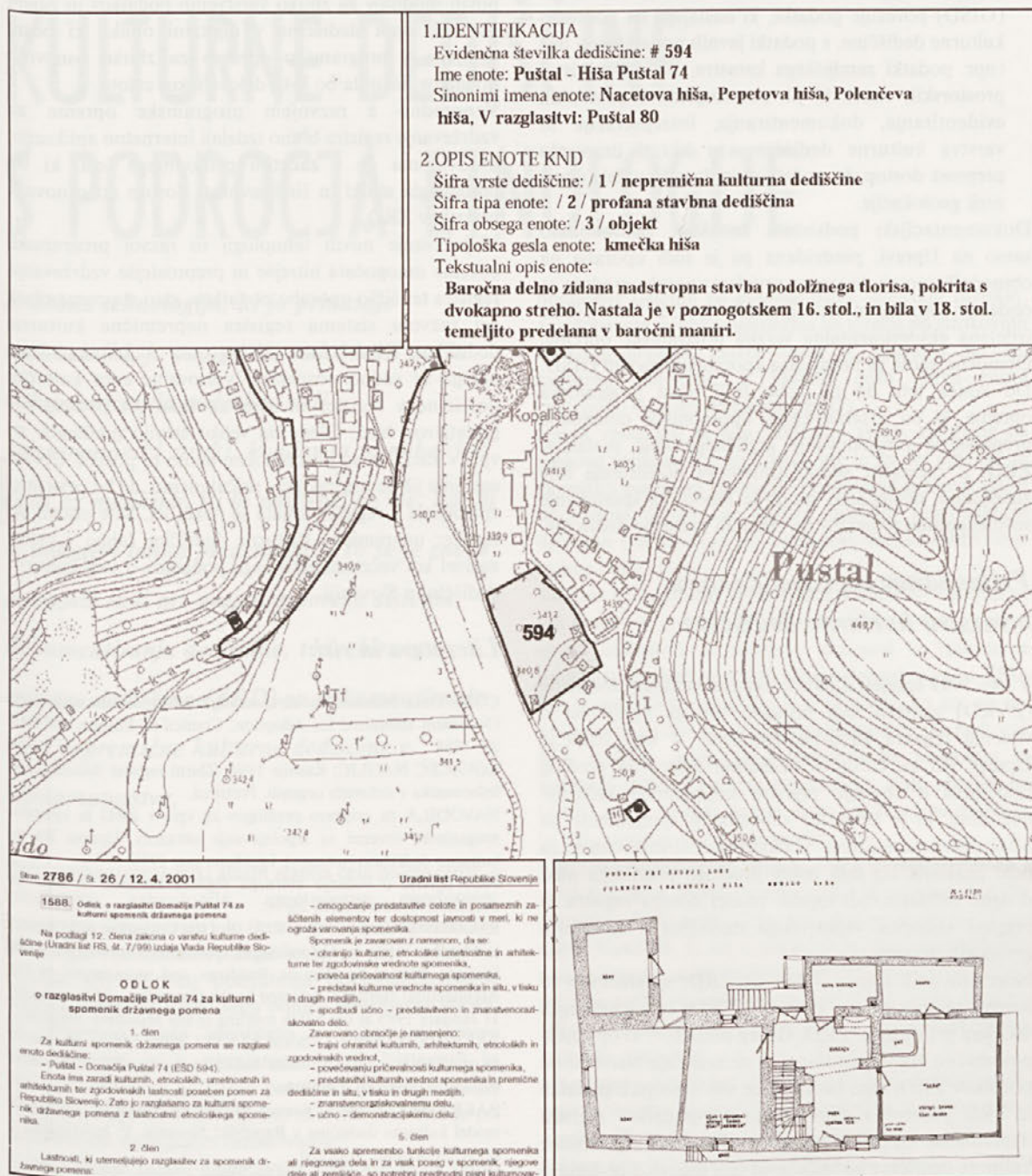
- usklajevanje med posameznimi območnimi enotami,
- uskladitev opisa v ZRD z odlokom o razglasitvi (razglasitev lahko ne odraža več dejanskega stanja na terenu),
- nujnost preverjanja podatkov na terenu (le preveritev na terenu zagotavlja kvalitetne in ažurne podatke, vendar se zaradi preobremenjenosti konservatorjev včasih zgodi, da je predlog za vpis v ZRD pripravljen zgolj na osnovi obstoječe dokumentacije).

Zaradi velikega števila etnološke dediščine, ki je predvidena za vpis v ZRD, sta predvsem prvi in drugi problem še posebno pereča. Probleme skušamo reševati

na rednih delavnicah odgovornih konservatorjev, ki na območnih enotah koordinirajo vpisovanje v ZRD, občasno pa tudi na sestankih konservatorjev posameznih strok.

Informacijski sistem kulture dediščine

ZRD je jedro informacijskega sistema kulturne dediščine (ISKD), ki smo ga začeli razvijati vzporedno z razvojem sistema ZRD. Sistem je bil zasnovan kot

Dokumenti: opis enote: Zbirni register dediščine; načrt: avtor in čas neznana, fotografija: xxxxx, leto; predpis: Uradni list on-line, 2001; vir za kartografsko podlago: TTN5 (1994) © Geodetska uprava Republike Slovenije

Slika 3 prikazuje multimedijske podatke, ki so združeni v informacijskem sistemu kulturne dediščine, za izbrano enoto dediščine Puštal - Hiša Puštal 74 (ESD 594).

celota, vendar ga razvijamo postopno, kar nam omogoča njegova modularna struktura.

Prek EŠD se z ZRD povezujejo naslednji podsistemi:

- *dokumentacijski podsistem* omogoča beleženje podrobnejših podatkov o enotah kulturne dediščine in dokumentaciji (razglasitve, pravna določila, fototeka, planoteka, arhiv spisov, bibliografski viri);
- *administrativni podsistem* je podpora različnim administrativnim postopkom na področju varstva kulturne dediščine (financiranje projektov na objektih kulturne dediščine, razglašanje spomenikov, izdajanje dovoljenj za arheološka raziskovanja, ...);
- *geografski informacijski sistem kulturne dediščine* (GISD) povezuje podatke, ki nastajajo na področju kulturne dediščine, s podatki javnih podatkovnih baz (npr. podatki zemljiškega katastra, podatki registra prostorskih enot), ki jih potrebujemo v postopkih evidentiranja, dokumentiranja, interpretacije in varstva kulturne dediščine, in hkrati omogoča preprost dostop do podatkov iz drugih podsistemov prek geolokacije.

Dokumentacijski podsistem zaenkrat uporabljamo samo na Upravi, predvidena pa je tudi uporaba na območnih enotah, in sicer v prvi fazi uporaba modula za obdelavo fototeke in bibliografskih virov, za katera je že izdelana eksperimentalna verzija programske opreme. Območne enote že nekaj časa uporabljajo modul GISD. Do konca leta bo na voljo tudi nova programska oprema, ki bo širšemu krogu uporabnikov omogočila preprostejše pregledovanje grafičnega dela podatkov ZRD. Z razvojem administrativnega podsistema šele začnemo, doslej smo razvili le modul za spremljanje sofinanciranja projektov na objektih kulturne dediščine.

Prilagoditev registra Zakonu o varstvu kulturne dediščine

V letu 1999 sprejeti Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD) zahteva tudi pripravo novega pravilnika o vodenju registra kulturne dediščine. V letu 2000 je Uprava RS za kulturno dediščino pripravila predlog pravilnika o vodenju registra nepremične kulturne dediščine, ki je trenutno v postopku sprejemanja na Ministrstvu za kulturo. V okviru strokovnih osnov za novi pravilnik sta bila poleg predloga pravilnika med drugim izdelana tudi logični model novega registra in pregled sistemov registriranja dediščine v nekaterih evropskih državah.

Novi pravilnik ohranja koncept ZRD; spremembe so predvsem posledica zahtev ZVKD in dosedanjih izkušenj pri vodenju ZRD. Obseg podatkov, ki opisujejo posamezno enoto dediščine, se ne razlikuje bistveno od podatkov ZRD, zato bo mogoče vse obstoječe podatke iz ZRD prenesti v zbirko osnovnih podatkov registra nepremične kulturne dediščine. Register nepremične kulturne dediščine bo vključeval tudi digitalne podatke o območju enote, ki smo jih doslej v ZRD zajemali le testno, za vsako enoto pa je predvidena tudi karakteristična fotografija. Za kulturne spomenike bo osnovni opis dodatno razširjen z varstvenimi podatki, ki vključujejo podatke o razglasitvi in varstvenem režimu

ter seznam parcel in njihovih lastnikov.

Pogled v prihodnost

Do konca leta 2001 naj bi Ministrstvo za kulturo sprejelo novi pravilnik o vodenju registra nepremične kulturne dediščine. Vzoredno s pripravo novega pravilnika smo začeli prenavljati tudi programsko opremo za vzdrževanje registra – predvidevamo, da bomo že v začetku prihodnjega leta zbirko osnovnih podatkov registra vzdrževali s posodobljeno programsko opremo. Do koncu leta 2002 načrtujemo tudi razvoj novih modulov za zbirko varstvenih podatkov in zajem območij enot dediščine v digitalni obliki, ki bosta vgrajena v programsko opremo za zbirko osnovnih podatkov, tako da bo le-ta delovala kot celota. Vzoredno z razvojem programske opreme za vzdrževanje registra bomo izdelali internetno aplikacijo, predvidoma že v začetku prihodnjega leta, ki bo omogočala stroki in širši javnosti dostop do osnovnih podatkov ZRD.

Vključevanje novih tehnologij in razvoj programske opreme omogočata hitrejšo in preprostejšo vzdrževanje registra ter širšo uporabo podatkov, zato sta pomembna pri razvoju sistema registra nepremične kulturne dediščine. Kljub temu pa bo naša najpomembnejša naloga še vedno pospešeno vpisovanje enot kulturne dediščine v register in skrb za kakovost podatkov v podatkovni bazi. Glede na veliko število predlogov za vpis v ZRD, ki so jih območne enote že poslale Upravi oziroma jih še pripravljajo, pričakujemo, da bo prva faza vpisovanja v register trajala še nekaj let. Šele potem bo register nepremične kulturne dediščine lahko v celoti zaživel kot večnamenska baza podatkov o vsej kulturni dediščini v Sloveniji.

Literatura in viri:

- CORE Data Standard for Archaeological Monuments and Sites. Document submitted for Adoption, Council of Europe, CC-PAT 23, 1998.
- KOVAČEC NAGLIČ, Ksenija 1996: Zbirni register dediščine. V: Informatika v državnih organih, Portorož.
- NAVODILA za pripravo predlogov za vpis v ZRD in uporabo programske opreme za izpolnjevanje obrazcev. Uprava RS za kulturno dediščino (interno), Ljubljana maj 1996.
- PRAVILNIK o vodenju zbirnega registra kulturne in naravne dediščine. Uradni list RS 26/95.
- RECOMMENDATION No. R(95)3 of the Committee of Ministers to Member States on Co-ordinating Documentation Methods and Systems Related to Historic Buildings and monuments of the Architectural Heritage. Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 1995 at the 525th meeting of the Ministers' Deputies.
- ZAKRAJŠEK, Franc J., Borut ŠANTEJ 2000: Strokovne osnove za pravilnik o registru kulturne dediščine. Uprava RS za kulturno dediščino (interno), Ljubljana.
- ZAKRAJŠEK, Franc J., Ksenija KOVAČEC NAGLIČ 1998: GIS model kulturne dediščine v Republiki Sloveniji. V: Informatika v državnih organih, Portorož.
- ZAKRAJŠEK, Franc J. 1991: Izhodišča za razvoj informacijskega sistema naravne in kulturne dediščine v Republiki Sloveniji. V: Urbani izziv, št. 18, 73-75.